

-287-

Ա. Ա. ՈՐԼՈՎ

ՁԻՈՒ ԺԱԿՈՑՆԵՐԸ

ՊԵՏԶՐԱՏ.

1932

ՅԵՐԵՎԱՆ

Ա. Ա. ՈՐԼՈՎ

ՁԻՈՒ ԾԱԿՈՑՆԵՐԸ

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Արդյունաբերական ձեռնարկությունների կառավարիչների
խորհրդակցությանը 1931 թվի ապրիլին ընկ. ՍՏԱՆԻՆՆ ասել է.

«Ժամանակն է դեռ գցեմք հիմ լոգունգը, ժամանակն ան-
ցած այն լոգունգը, քե սեխնիկայի մեջ չպիտի խառնվի, յեվ
իմենքս դառնանք օպեցիայիսներ, գարծին ֆաշսեդյակներ,
դառնանք գործնի լիակատար սերեր»:

Այս խոսքերը լավագույն հիմնավորումն ու լուսաբանումն
են հանդիսանում լուրջաբանչուր գործի, վոր հրատարակվում է
կոլտնտեսականների համար՝ կոլեկտիվ տնտեսության բոլոր ճյու-
ղերի, այդ թվում նաև անասնաբուծության և անասնաբուծու-
թության ճյուղերի վերաբերմամբ: Անասնաբուծական գործի տեխ-
նիկայի մեջ շատ ու շատ են այնպիսի ձեռնարկումներ և աշխա-
տանքներ, վոր կարող է ուսումնասիրել լուրջաբանչուր անասնապահ
և ձիապահ: Յուրաքանչյուր անասնապահ կամ ձիապահ կարող է
անասնաբուծական գործի մասնագետ-տեխնիկ դառնալ: Իհարկե
վոչ վոք չի կարող պահանջել նրանից այնպիսի գիտելիքներ, և՛
հիվանդությունների վորոշման, և՛ լաբորատորական աշխատանք-
ների, և՛ վերաբուծության վերաբերմամբ, վոր ունի այդ բոլորը
մասնագետորեն ուսումնասիրող բժիշկը: Սակայն իմանալ հիվան-
դությունների պատճառները, գիտենալ հիվանդությունների տա-
րածման աղբյուրները և ուղիները, գիտենալ հիվանդությունները
կանխելու և դադարեցնելու գլխավոր հիմնական միջոցները, հիվանդ-
ներին ոգնելու ձևերն իմանալ, — այս բոլորը մատչելի յե յուրա-
քանչյուր անասնապահի և ձիապահի:

Հարցրեք յուրաքանչյուր պրոֆեսորի կամ բժշկի, թե ինչպես
պետք է կանխել ձիան ծակոցները՝ խիթերը: Յեվ բոլորից մի պա-
տասխան կստացվի — պետք է պահպանել ձիան խնամքի, կերա-
կրման և աշխատանքի առողջապահական կանոնները: Սակայն
միթե այդ կանոններն այնքան բարդ են ու դժվարին, վոր չի
կարող հասկանալ յուրաքանչյուր կոլտնտեսական: Այդ կանոնները
հասկանալը շատ հեշտ է, իսկ կոլտնտեսությունը վոչ միայն հեշ-

11-269529p

տուեթյամբ կհասկանա, այլ հեղափոխութեամբ, ել կիրադրածի, Հենց դրանուամբ եկենդանիներէ հանրաշնացման ուժը, վոր խոշոր տընտեսութեանը կարող ե այդ կենդանիների համար առողջապահական շենք շինել նրանց համար խնամքի, կերակրման, ջրելու և աշխատանքի առողջապահական կարգ հաստատել, նրանց հսկելու և խնամելու համար հատկապես նախապատրաստված կոլտնտեսականներ նշանակել և ալլն:

Առաջին ճիշտ ոգնութեանը բոլոր տեսակի հիվանդութեաններէ ժամանակ ամբողջ բուժման հիմքն ե հանդիսանում: Յեւ մենք կտեսնենք այս գրքույկից, վոր ծակոցների դեպքումն ել ոգնութեանն այնքան բարդ, խճճված չե, վոր դրանից գլուխ չհանի կոլտնտեսական յուրաքանչյուր ձեռագր: Ինչո՞ւ լինք մենք հրտատարակում այս առանձին գրքույկը ձեռքի ծակոցների մասին, Վորովհետեւ ծակոցով շատ հաճախ են հիվանդանում ձեռքը, հատկապես աշխատանքների յետո՞ւն ժամանակաշրջանում, և պարզ ե, վոր այդ պատճառով խախտվում ե աշխատանքների պլանը: Բացի այդ, քիչ ձի չի սատկում ծակոցներից, իսկ կոլտնտեսութեանների, խորհրդատեսութեանների և ձի-մեքենական կայանների համար թանգ ե ամեն մի ձի: Առաջիկա տարիների հսկայական արտադրական պլանը վոչ միայն մեքենական (տրակտորային) քարշի, ալլ և ձիան քարշի ուժեղացում և խնայողութեանն ե պահանջում: Տրակտորը հզոր աշխատող ե, և այն, վոր վորպես հզոր աշխատողի ոգտագործել հիմնական ծանր աշխատանքներում: Այդ պիսի աշխատանքներ բավականաչափ կան հարյուր հազարավոր տրակտորների համար, վորովհետեւ մեր հերթական խնդիրներում դրված ե վոչ միայն գոյութեանն ունեցող վարելահողերի մշակումը, այլ մարդագետիների, ցամաքացրած տարածութեանների, ձմուռների, թփուտների վարը: Ձի կարելի տրակտորը քարշ տալ և վառելանյութը գործադրել այնպիսի հեշտ աշխատանքների համար, վոր կարող ե հաջողութեամբ կատարել ձիան ուժը: Բացի այդ, ձիան ուժը պետք ե տրանսպորտում՝ անտառանյութերի մթերումների և ալլ աշխատանքների ժամանակ:

Այստեղից լայն քարշը դեռ շատ թանգ ե և լավ խճուղիներ ե պահանջում: Յերբ նա կեժամանցվի և լերբ ճանապարհներն ա. մենդերեք կբարեկարգվեն, այն ժամանակ ձիան վրայից կվերցվի բեռնավորման հսկայական մասը: Սակայն ալթմ նա պիտի լրիվ բեռնավորում ունենա, և ներկայումս մենք առանձնապես պիտի խնամքով պահենք ամեն մի ձի:

ՎԵՐՆՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Այն հիվանդութեանը, վորի դեպքում ձին փորի ցավից պառկում և թավալում ե, կոչվում ե վերնոտութեան, գլուղերում սանջու: Իսկ գիտութեան մեջ այս հիվանդութեանը «ծակոցներ (խիթեր) ե կոչվում: Բաց այս բոլոր անունները, թե գլուղականը, թե գիտականը, — չեն վորոշում լայն, թե ինչ բան ե իսկապես այս հիվանդութեանը: Գիտական «ծակոց» կոչումը ցույց ե տալիս միայն այն, վոր ձին ծակոց, ցավ, խիթեր ունի փորում: Սանջու բառն ել ցավ ե նշանակում: Փորի այս ցավն ու ծակոցները կարող են առաջանալ ստամոքսի, աղիքների և մարմնի այլ ներքին մասերի ջղաճառան հիվանդութեաններից:

Այս հիվանդութեանների պատճառներն ել շատ բազմազան են: Սառը ջուր խմելու պատճառով ստամոքսի և աղիքների մըրսելուց աղիքների ջղաճառութեաններ են առաջանում:

Փչացած, կեղտոտ կամ վորեն կծու կերից աղիքների բորբոքում ե առաջանում:

Վորեն ծանր կեր չափից զուրս ուտելուց, աշխատանքից անմիջապես առաջ կուշտ ու կուռ ուտելուց ստամոքսի ընդլայնում ե առաջանում:

Աղիքներում կերը խմորվելուց՝ աղիքներն ուռչում են գազերից:

Կերի արագ փոփոխումից՝ չոր կերը թացի փոխելով և ընդհակառակը, մարսողութեան խանգարում ե առաջանում:

Բուռի թրթուրներից ստամոքսի մեջ կարող են խոցեր մնալ և հուլինիսի դրանք կարող են ճղել ստամոքսի պատերը:

Ստամոքսի ձիճուներից կարող ե աղիքների բորբոքում առաջանալ, իսկ վորոշ ձիճուներ կարող են փսայվածք պատճառել ներքին արյունատար անոթներին, թունավոր վորոշ խոտեր աղիքների, լյարդի, լերկամուկների բորբոքում են առա-

տությամբ կհասկանա, այլ հեղտությամբ ել կիրադրածիւ Հենց դրանումն ե կենդանիների հանրայնացման ուժը, վոր խոշոր տընտեսությունը կարող ե այդ կենդանիների համար առողջապահական շենք շինել նրանց համար խնամքի, կերակրման, ջրելու և աշխատանքի առողջապահական կարգ հաստատել, նրանց հսկելու և խնամելու համար հատկապես նախապատրաստված կոլտնտեսականներ նշանակել և այլն:

Առաջին ճիշտ ոգնությունը բոլոր տեսակի հիվանդությունների ժամանակ ամբողջ բուժման հիմքն ե հանդիսանում: Յեվ մենք կտեսնենք այս գրքուկից, վոր ծակոցների դեպքումն ել ոգնությունն այնքան բարդ, խճճված չե, վոր դրանից գլուխ չհանի կոլտնտեսական յուրաքանչյուր ձևապահ: Ինչհետև լենք մենք հրատարակում այս առանձին գրքուկը ձիերի ծակոցների մասին, Վորովհետև ծակոցով շատ հաճախ են հիվանդանում ձիերը, հատկապես աշխատանքների յեռուն ժամանակաշրջանում, և պարզ ե, վոր այդ պատճառով խախտվում ե աշխատանքների պլանը: Բացի այդ, քիչ ձի չի սատկում ծակոցներից, իսկ կոլտնտեսությունների, խորհրդատեսությունների և ձի-մեքենական կայանների համար թանգ ե ամեն մի ձին: Առաջիկա տարիների հսկապահան արտադրական պլանը վոչ միայն մեքենական (տրակտորային) քարշի, այլ և ձիան քարշի ուժեղացում և խնայողությունն ե պահանջում: Տրակտորը հզոր աշխատող ե, և այն, վոր վորպես հզոր աշխատողի ոգտագործել հիմնական ծանր աշխատանքներում: Այդպիսի աշխատանքներ բավականաչափ կան հարյուր հազարավոր տրակտորների համար, վորովհետև մեր հերթական խնդիրներում զրված ե վոչ միայն գոյություն ունեցող վարելահողերի մշակումը, այլ մարդագետիկների, ցամաքացրած տարածությունների, ձմռանների, թփուտների վարը: Ձի կարելի տրակտորը քարշ տալ և վառելանյութը գործադրել այնպիսի հեշտ աշխատանքների համար, վոր կարող ե հաջողությամբ կատարել ձիան ուժը: Բացի այդ, ձիան ուժը պետք ե տրանսպորտում՝ առտառանցութիւնի միջոցում ե այլ աշխատանքների ժամանակ:

Այստեղից լսելիք քարշը դեռ շատ թանգ ե և լավ խճուղիներ ե պահանջում: Յերբ նա կեժանացվի և լերը ճանապարհներն ամենուրեք կբարեկարգվեն, այն ժամանակ ձիան վրայից կվերցվի բեռնավորման հսկապահ մասը: Սակայն այժմ նա պիտի լրիվ բեռնավորում ունենա, և ներկայումս մենք առանձնապես պիտի խնամքով պահենք ամեն մի ձի:

ՎԵՐՆՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Այն հիվանդությունը, վորի դեպքում ձին փորի ցավից պառկում և թավալում ե, կոչվում ե վերնոտություն, գլուղերում սանջու: Իսկ գիտության մեջ այս հիվանդությունը «ծակոցներ (խիթեր) ե կոչվում: Բաց այս բոլոր առանձինները, թե գլուղականը, թե գիտականը, — չեն վորոշում այն, թե ինչ բան ե իսկապես այս հիվանդությունը: Գիտական «ծակոց» կոչումը ցույց ե տալիս միայն այն, վոր ձին ծակոց, ցավ, խիթեր ունի փորում: Սանջու բառն ել ցավ ե նշանակում: Փորի այս ցավն ու ծակոցները կարող են առաջանալ ստամոքսի, աղիքների և մարմնի այլ ներքին մասերի զանազան հիվանդություններից:

Այս հիվանդությունների պատճառներն ել շատ բազմազան են: Սառը ջուր խմելու պատճառով ստամոքսի և աղիքների մըրսելուց աղիքների ջղաձգություններ են առաջանում:

Փչացած, կեղտոտ կամ վորեն կծու կերից աղիքների բորբոքում ե առաջանում:

Վորեն ծանր կեր չափից դուրս ուտելուց, աշխատանքից աճմիջապես առաջ կուշտ ու կուռ ուտելուց ստամոքսի ընդլայնում ե առաջանում:

Աղիքներում կերը խմորվելուց՝ աղիքներն ուռչում են գազերից:

Կերի արագ փոփոխումից՝ չոր կերը թացի փոխելով և ընդհակառակը, մարսողության խանգարում ե առաջանում:

Բոռի թրթռներից ստամոքսի մեջ կարող են խոցեր մնալ և հուլխիսկ դրանք կարող են ճղել ստամոքսի պատերը:

Ստամոքսի ճիճուներից կարող ե աղիքների բորբոքում առաջանալ, իսկ վորոշ ճիճուներ կարող են ֆլասավածք պատճառել ներքին արյունատար անոթներին, թունավոր վորոշ խոտեր աղիքների, լլարղի, լերկամուկների բորբոքում են առա-

շացնում: Այս բոլոր հիվանդությունների ժամանակ վորեր մեջ ցավեր են դգացվում: Միգակապությունից ցավում ե միգափամփուշտը և նուշնիսկ պատուվում ե ալն:

Մի քանի վարակիչ հիվանդությունների, որինակ սիբիրախտի ժամանակ նուշնպես յերբեմն ծակոցներ են լինում: Ստամոքսի և աղիքների վերոհիշյալ բոլոր հիվանդությունների ժամանակ մեծ մասամբ կապություն, իսկ հաճախ նաև լուծ ե լինում, և իհարկե, ալք բոլոր հիվանդությունները ստամոքսի ցավ, ծակոց են առաջացնում, այսինքն ալն, ինչ վոր մենք տեսնում ենք, յերբ ձին թավալում ե, և վոր մենք ծակոցներ ենք անվանում: Խնդիրն, իհարկե, անվան մեջ չի, ալ ալն, թե ինչպես պիտի այս հիվանդությունների առաջն առնել, կանխել, իսկ յեթե հիվանդությունը կանխել չի հաջողվել և հիվանդությունն սկսել ե, ինչպես պիտի ոգնել հիվանդ ձիուն:

Ստեղծյա պեռք ե խուսափել այս հիվանդություններին այնպիսի անուաներ տալուց, ինչպիսի անուաններ տալիս են ուսուսկան գյուղերում, որինակ՝ «մկներ», «յեղունգ» և ալն: Այդ անուաներն ստեղծել են ձիան հեքիմները, «շառահները» — շառլատանությունն նպատակով:

Այս հիվանդությունները նրանք մկներ են անվանում՝ խավար մարդկանց հիմարացնելու համար, թե իբր ձիան կաշվի տակ մկներ են վազում: Նրանք ձիան վզի կաշվի տակ ցուլց են տալիս ուռուցքներ, վոր յերևում և անհետանում են զանազան տեղերում, կարծես թե մուկ ե վազում: Իսկ այս ուռուցքները վոչ ալ ինչ են, յեթե վոչ արյունատար յերակի արյունով լցված տեղը:

Այդպիսի ուռուցք միշտ կատացվի, յերբ մատով սեղմենք յերակը և արյունը կանգեցնենք նրա մեջ: Կարելի չե յերտկը սեղմել պարանոցի յերկարությունը զանազան տեղերում, և ալք բոլոր տեղերում, կաշվի տակ ուռուցքներ կառաջանան:

Կաշվի տակի մկան ալք սուտը բաց թողնելով, շառահն առաջարկում ե ծակել ալն բզով կամ սուր մեխով: Բայց վորովհետև ուղղակի մուկը ծակելը դժվար ե, դրա համար ել նա լավ վարձ ե պահանջում և ուրեմն խավարամիտ մարդուն ինչպես ուղում, հիմարացնում ե:

Ջառահն այստեղ վոչինչ չի կորցնում: Թե ձին կառողջանա, իհարկե վոչ թե նրա ծակելուց, ալ ինքն իրեն, — դե ալն ժամանակ մուկն սպանող շառահի հուշակը բոլոր գյուղերում կտարածվի:

Իսկ բան ե, թե ձին սատկի, շառահը բացատրությունների տուտ բաց կանի — տերն ուշ ե գլխի ընկել, մկները ներս են գնացել և ալ նման հիմարություններ:

Իհպը ե յեղի, յերբ գյուղացին հավատացրել ե ինձ, թե շառահի հետ մի այդպիսի սատկած ձիու կուրծքը բանալով՝ իրենք իսկապես նրա սրտի մեջ մկներ են գտել: Ահա թե ինչ աստիճան կարող ե մոլորեցնել խավարամիտ մարդկանց ճարպիկ շառլատանը, վոր նրանք նուշնիսկ սրտի մեջ յերգացած արյունը, վոր համարյա ծակոցներից սատկած բոլոր ձիերի սրտումն ել լինում ե, մեկներ են համարում:

Մկան պոչից բռնած՝ ձիան սրտից դուրս քաշեց շառահը, — ասում ելին ինձ գյուղացիք:

Իսկ յերբ մի ուրիշ սատկած ձիու կուրծքը բանալով՝ լես նրա սրտի միջից հանեցի պոչավոր լիարդացած արյունը և ճմուռեցի ձեռքիս մեջ, ալն ժամանակ նրանք համաձայնեցին ինձ հետ, վոր այստեղ վոչինչ չկա, բացի յերգացած արյունից, վոր այդպիսի յերգացած արյուն ե, վոր շառահը խաբելով ժողովրդին՝ մուկ ե համարել: Խավարամիտ մարդկանց շառահները հիմարացնում են խիթերին նաև «յեղունգ» անունը տալով: Զիան աչքերի մեջ նրանք յեղունգ են ցույց տալիս: Իսկ ձիան աչքը, բացի վերին ու ստորին կոպերից, ունի նաև յերբորոր կոպ թարթուփառ աչքի անկյունում: Յուրաքանչյուր առողջ ձի ունի այս փառը, բայց վոչ վոք կարիք չի գդում ուշադրություն դարձնելու նրա վրա: Իսկ շառահը դրանից ել հենց ոգտվում ե, շուտ ե տալիս կոպերը, բաց ե անում այս փառը և ցուլց ե տալիս:

— Տեսեք, ինչպես ե յեղունգ դուրս ընկել:

Յեվ պոկոտում ե ձիան առողջ մարմինը, իհարկե լավ վարձատրություն ստանալով:

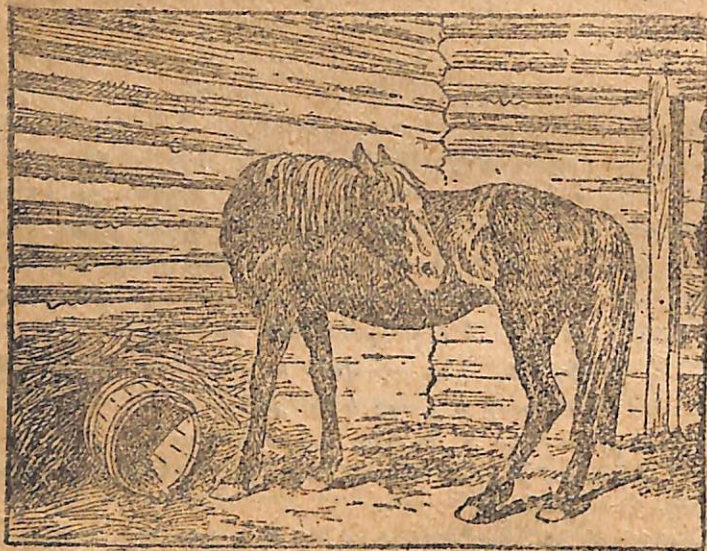
Նա վոչնչից չի վախենում: — Թե ձին կատկի — ինքը մեղավոր չի, նշանակում ե յեղունգը խոր արմատներ ե գցել: Սատկած ձիու փորը ճղի, չճղի նուշնն ե, վոչինչ չես իմանա: Մարմնի ներքին մասերում շատ ջղեր և թաղանթներ կան, վորոնց կարելի չե յեղունգի տեղ դնել:

Այսպիսով այս անուանները, վոր հնարել են շառլատանները, հիվանդությունները բացատրելու համար, չարամիտ, ֆլասակար անուաններ են, վոր ստեղծված են ժողովրդին խաբելու համար: Իհարկե կոլանտեսությունների և խորհանտեսությունների մեջ այդպիսի շարլատանները չեն կարող մուտք գործել, բայց կոլ-

տնտեսությունների ու խորհրդատեսությունների ձեռնարկները պետք է գիտենան այս ոչինքադուլությունների մասին, վոր շատախոս կամ քննադատ մարդիկ չկարողանան նշանց մոլորեցնել:

Այս գրքուկի սկզբում մենք թվեցինք այն գլխավոր հիվանդությունները և հիվանդությունների պատճառները, վորոնցից առաջ են գալիս փորի ցավերը, այսինքն ծակոցները, խիթերը (սանջու): Հիվանդություններն ու պատճառները շատ են, իսկ ձեռք ոգնություն ցույց տալու համար պետք է իմանալ, թե յուրաքանչյուր տվյալ դեպքում ձին ինչ հիվանդություն ունի, չեք նախ թափալ և տալիս ծակոցներին:

Դրանից զուլս հանել յերբեմն դժվար է: Բայց այստեղ մեզ ոգնություն են գալիս հետևյալ հանգամանքները:

Նկ. 1. Ծակոցներով հիվանդ ձին փորին է նայում:

Առաջին՝ բանոց ձիու ծակոցների պատճառներն ամենից ավելի կերի ու ջրելու անկանոնություններն են լինում, վոր կարող է սիշտ վորոշել յուրաքանչյուր ուշադիր ձեռնարկ:

Յերկրորդ՝ կերի բոյր անկանոնությունից առաջացած ծակոցների ժամանակ սգնությունը համարյա միեկնային է:

Յերրորդ՝ վարակիչ հիվանդություններից յեվ բոռի բրբուրեն-

քից առաջացած ծակոցները կարելի չէ իմանալ վորո՞ւ հասուկ նշաններին:

Վերջապես՝ յերբ ձին ժամանակ առ ժամանակ հիվանդանում է ծակոցներով, չնայած կերի յեվ ջրելու զգուշությունների պահպանման, ապա անկասկած, նա ունի սնամոխի, աղիքների կամ այլ մասերի տեղական վորելի հիվանդություն: Այդպիսի ձին պիտի ցույց տրվի անասնաբույժին: Նա արդեն ցույց կտա, թե ինչպես պետք է նրան առաջին ոգնություն հասցնել, իհարկե նայած թե ինչպիսի տեսակն է հիվանդություն ունի ձին:

ԿԵՐԻ ՇԵՏ ԿԱՊ ՈՒՆԵՑՈՂ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՅԵՎ ԿԱՆԻԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գրքուկի սկզբում հիշված՝ կերի հետ կապ ունեցող պատճառներից ամենից ավելի հետևյալներն են պատահում:

- 1) Սառը ջուր խմելը, չեք ձին ազանությունը է խմում:
- 2) Կեղտոտ կեր, չեք խոտը տրորված է լինում և ուտվում է աղբոս կամ հողախառն:
- 3) Փչացած կերը՝ ինչպես որինակ բորբոսնած խոտը, փտած վարակը կամ փտած թիփը, բորբոսնած հացը, ցուրտը տաքած կարտոֆիլը:
- 4) Յերեմուկ կամ գարու, հանարի ու յեգիպացորենի հատիկներ, կամ դրանք հասկապես հնդկացորենի ծղոտի հետ խառնած՝ չափից ցած ուտելը:
- 5) Ասխտանից կամ նանապարհ գնալուց անմիջապես առաջ վարսակով կուտ ու կուռ կերակրելը:
- 6) Կանաչների վրա արածացնելը կամ կիսաչոր խոտով, հընձված ու անձրևի տակ ննացած խոտով, թերով, ծլած հատիկով և ընդհանրապես այնպիսի կերով կերակրելը, վոր արագ խմորվելու հասկություն ունի:

7) Հատիկային յեվ ուռչող ծանր կերերից, որինակ գարուց, յեգիպացորենից, վիկից, յերեքնուկից անմիջապես հետ ջրելը:

8) Կուտ փռավոր, առանց նախապատրաստման կեր տալը, որինակ՝ մղեղ, աշնանացանի դաբման, փշավոր խոտ և այլն:

9) Չոր կերը թաց, հյութալի կերով և ընդհանրապես փոխարինել՝ առանց աստիճանաբար վարժեցնելու:

1. ՄԱՌԸ ԶՈՒՐ ՏԱԼԸ

Հաղթիվ թե պատահի աշխատավոր մարդ, վոր հենց իր վրա փորձած չլինի, թե ինչպես խիստ ծառավից հետո շատ անգամ փորն սկսում է կտրատվել, լերր-մարդ սառը կվառ է խմում: Նույնը պատահում է նաև ձիուն: Աշխատանքի ժամանակ քրտնելով և աշխատանքից հետո քրտինքը սառելու համար կանգ առնելով, նա այնպիսի ծարավ է դգում, վոր վրա չի պրծնում ջրին, վորքան էլ սառը լինի այդ ջուրը: Այդպիսով մի անգամից մրսեցնում է իր ստամոքսն ու աղիքները, վորոնք ջրաձգորեն կծկվում են փորի մեջ ցավեր առաջացնելով: Ձին դետին է գլորվում ու թովալում ծակոցներից: Այս ցավի պատճառից ազատվելն իհարկե շատ հասարակ բան է: Նախ և առաջ ջրելու համար պետք է ունենալ ամառային կամ սեցյակի ջերմությամբ ջրի պաշար, ապա չպիտի բույլ տալ, վոր ձիւն ազանությամբ ռաս խմի, իսկ դրա համար պիտի վեդրոյով ջրել, մեջը խոտի փունջ գցելով: վոր ձին ջուրը խոտի միջով ծծի:

Այս վերջին խորհուրդը պիտի միշտ պահել հատկապես հեռու տեղեր գնալիս, յերբ ճանապարհին ձիուն աղբյուրի կամ հորի ջուր են տալիս: Յես շատ անգամ եմ բժշկել քաղաք յեկած գյուղացիներին ձիերին, վորոնք կուշտ ու կուռ աղբյուրի կամ հորի սառը ջուր են խմել, առանց դգուշության:

2. ԿԵՂՏՈՏ ԿԵՐ

Կոտնտեսութեան և խորհտնտեսութեան մեջ թերևս կեղտոտ կերի վտանգ ձիանը չկա, վորովհետև նրանք և բավականաչափ խոտ ունեն, և մսուրները կանոնավոր են սարքված, և թարմ ծղոտով ել բավականաչափ ցամաքեցնում են դոմը: Սակայն ճանապարհ գնալիս ծակոցների հետևյալ պատճառներն ել չպիտի մոռանալ, յեթե ձիապանն անուշադիր է, պատահում է, վոր ձին վոտների տակ խոտը ցելի, աղբի հետ խառնում է և ապա ուտում այն բոլորն, ինչ կա գետնի վրա:

3. ՓԶԱՅԱՄ ԿԵՐ

Այստեղ ձին կերակրողը քիչ մեղք չի ունենում: Նա գիտե, վոր փչացած, փտած, բորբոսնած կերը վնասակար է: Յեթե իրեն պատահի այդ, նա հացի բորբոսնած մասը՝ կկտրի, իսկ յեթե ճա-

շարանում նրան հոտած մսի կտոր տան, նա յերբեք ել չի ուտի, աղմուկ կբարձրացնի կամ դեն կգցի մսի կտորը:

Իսկ ինքն աշխատում է խաբել ձիուն, յերբ նա չի ցանկանում բորբոսնած հաց, փչացած կեր, փչացած վարսակ ուտել: Նա փչացած կերի վրան աղ է ցանում, վոր ստիպի ձիուն ուտել այն:

Ձիուն այդպիսի կեր տվողը թողնկատի ունենա, վոր փչացած կերերից ձին աչնալիս փոքացալ և ծակոցներ կուռնա, ինչպես ինքը կուռնեսար, յեթե փչացած կերակուր ուտեր:

Տարբերությունն այն է միայն, վոր իր փորը կցավի 100 զբամ փչացած կերակուր ուտելուց, իսկ ձիան փորը կցավի, յեթե նա ուտի 1 կամ 2 կիլոգրամ այդպիսի կեր: Մյուս տարբերությունն էլ այն է, վոր նա ինքը հետ կտալ փոքացալը կանցնի, իսկ ձին կսատկի ծակոցներին, վորովհետև նա չի կարող հետ տալ: Ընդհանուր առմամբ ձիերի ստամոքսն ու աղիքներն ավելի բարդ կազմութիւն ունեն, քան մարդունը, և դրա համար ել նրանց բժշկելն ավելի դժվար է: Առանձնապես ձիերը ռաս են ծակոցներ ունենում խոտի, հացի, և ամեն տեսակի կերերի բորբոսն ուտելուց, այլ և մսուրներում բորբոսնելուց, վորովհետև բորբոսի վրա ուշադրութիւն չեն դարձնում, կենդանու համար դատարկ բան համարելով աղ:

— Մեծ բան է, քիչ կապտել է, կաղենք, կուտի, ինչ կավոր:

Իսկ աղը ձիան համար նույնն է, ինչ շաքարը յերեսալի համար: Նա կերի հետ բավականաչափ աղ չի ստանում, մի պըտղունց աղի համար ամեն տեսակի անպետք կեր կուտի նա:

Իսկ այդ ուտելով, ձին սանջու չի ընկնում, վորովհետև նրա աղիքները բորբոսվում և թունավորվում են:

Շատ հաճախ կարելի չէ փտած կամ քիչ բորբոսնած կերը մաքրել: Բայց ձիապանը մատը մատին չի խփում, ձեռք չի տալիս. կամ ժամանակ չունի, կամ մոռանում է, կամ հենց ուղղակի ծուլանում է: Մեղքներս ինչ թագցնենք, այդպես են անում վոչ միայն անհատական տնտեսութիւններում, այլ և խորհտնտեսութիւններում:

Փչացած հատիկը կարելի չէ չորացնել, մի քանի անգամ թրակով խառնել, քամուն տալ: Բորբոսնած խոտը կամ բորբոսնած հացը կարելի չէ ջոկոկել:

Յուրաքանչեւ կարտոֆիլը պիտի ռասը բաց անել և ջոկջոկել չփչացածները, գոլորշու տալ, ապա հովացնել, քիչ չորացնել և աղել: Բայց այս կերպ կարգի բերած կերերը պետք է դգուշութեամբ, քիչ-քիչ և լավ խոտի ու ալ կերերի հետ փոխափոխ տալ:

4. ՇԱՏԱԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շատակերությունից կերն ստամոքսում և աղիքներում այնպես
ե կանգ առնում, վոր յերբ յերբեմն վոչ մի կերպ ձուռն փրկել չի
լինում ուժեղ սանջվից: Մինչդեռ նույնիսկ այն կերն ել, վո-
րոնցից գլխավորապես սանջույն լինում շատակերության ժամա-
նակ, ինչպես՝ առվույտ, դարի, հաճար, հնդկացորենի ծղոտ, —
կարելի չի տալ ձիուն առանց վորեն վնասի: Պես և նիայն դրանք
ֆիլ-ֆիլ տալ, խառնելով այլ կերերի հետ յեւ ասիականաբար սովո-
րեցնելով: Այսպես, որինակ՝ առվույտը պիտի տալ ալ խոտի հետ
կեւվակես, դրանք լավ իրար խառնելով: Հնդկացորենի ծղոտը
պետք է կեւվակես տալ վարսակի, դարու կամ ցորենի ծղոտի հետ:
Գարուն ձիանը պետք է աստիճանաբար վարժեցնել, սկսելով 400
դրամից և 400-ակն դրամ ավելացնելով, հասնել մինչև 3—4 կիլո-
գրամի որակին: Հաճարը ձիան համար անհարմար կեր է: Բայց
հարկ յեղած դեպքում հաճար կարելի չի տալ, նույնպես աստիճա-
նաբար վարժեցնելով, սկսած 400 դրամից և հասնելով որական
վոչ ավելի, քան 2-2½ կիլոգրամի:

Այս պայմանները պահպանելիս, կարելի չի յերաշխավորել,
վոր վերոհիշյալ կերերից շատ ուտելիս, ձին ծակոցներ չի ու-
նենալ:

5. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՑ ԱՌԱՋ ՉԱՓԱՋԱՆՑ ԱՎԵԼԻ ԿԵՐ ՏԱԼԸ

Ծակոցների պատճառն ամենից շատ հենց այս է, վոր յեա
նկատել եմ այն ժամանակ, յերբ գլուղացիք սալներով գալիս են
քաղաք կամ շուկա, գնում են աշխատանքի և այլն:

«Յերկար ճանապարհ ընկնելուց առաջ կամ ծանր աշխա-
տանքից առաջ պետք է ավելի կուշտ կեր տալ», այսպես է մտա-
ծում գլուղացին և ճանապարհ ընկնելուց առաջ ձիանն ավելի
շատ վարսակ է տալիս և, վոր ել ավելի վատ է, դարի: Գարին
ավելի ծանր է ստամոքսի համար, վորովհետև ավելի դժվար է
մարսվում: Կուշտ ու կուռ կերցնելուց հետո, ձին լծում ու «մաշի-
նի պես» քլում է գլուղացին:

Նա մոռանում է, կամ չի իմանում գլխավոր կանոնը, վոր
ձիուն կուռ կերցնելը դեռ ֆիլ է, պես և նաեւ, վոր նա գարի,
վարսակ յեւ ընդհանրապես կուռ կեր ուտելուց հետո յերկու ժամ
հանգիստ մնա: Հակառակ դեպքում ստամոքսում աշխատանքը
կանգ կառնի և դրա հետեանքը կլինի այն, վոր կամ կերը վոչ

մի ողորտ չի տա և առանց մարսվելու, թրքի ճեւ դուրս կգա,
կամ թե ծակոցներ կառաջանան:

Այս ծակոցները լուրջ քանչյուր կոլոնիալություն և խորհ-
տնտեսություն կարող է կանխել: Հատկապես կամ ընդհանրապես
կուշտ կերից հետո ձին յերկու ժամ պիտք հանգստանալ աշխա-
տանքի գնալուց կամ ճանապարհ ընկնելուց առաջ:

Խոշոր տնտեսության մեջ հեշտ է աշխատանքների և դա-
դարների ճիշտ այնպիսի պլաններ հաստատել, վոր վոչ աշխա-
տանքը տուժի, վոչ ել ձիան առողջությունը: Այդպես նաև կի-
բակրման ճիշտ կարգ կարելի չի հաստատել ճանապարհ գնալիս:

6. ՓՈՐՆ ՈՒՌՅՆՈՂ ԿԵՐՆԵՐ

Այս կերի մասին կարելի չի ասել նույնը, ինչ տված է չոր-
բորդ կեւում (շատակերություն) առվույտի, հնդկացորենի, ծղոտի
դարու մասին: Իհարկե, աշնանը կանաչների վրա արածացնելը
քացի շատակերության վտանգից, վնասում է նաև բերքին, քանի
վոր կանաչը արորվում է և արմատահան է լինում: Ուրեմն ամենից
լավն այն է՝ բոլորովին չորղնել, վոր ձին այս կերպ արածի: Կոլ-
տնտեսություններում և խորհտնտեսություններում արածի համար
պետք է մշակվող մաքագործիներում և ցանքաշրջանառության
մեջ հատուկ արոտամասեր լինեն և հացի ցանքների մեջ արա-
մի ծաղնելու մասին խոսք անգամ չպիտի լինի: Ինչ վերաբերվում է
թերին, հնացած կանաչ խոտին, խոտավությունից ալրված չոր
թերին, հնացած կանաչ խոտին, խոտի ձիուն տալ, պես է դրանք
խոտին, ասլա յերբ հաղկ լինի այս կերը ձիուն տալ, պես է դրանք
խոտին չոր, լավ խոտի հետ, կամ թե դարձանացանի լավ դար-
մանի հետ, իսկ բոլորից լավն այն է, վոր այդպիսի կերերը սիրուի
համար գործածվեն: Ելած հատիկը պետք է չորացնել, թիով խառ-
նելով հատիկային այլ կերերին և յերկու-յերեք պտղունց աղ պցել
վրան:

7. ՀԱՏԻԿԱՅԻՆ ՅԵՎ ՈՒԺՆՂ ԿԵՐՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈ ՋՐԵԼԸ

Այնպիսի ծանր կերեր, ինչպես գարին է, հաճարը, լեղիպ-
տացորենը, վիկան, յերեքնուկը, առվույտը և այլն, պետք է
զգուշությամբ տալ ձիուն, այս մասին խոսված է վերևում: Բայց
լեթե այս կերերից անմիջապես հետո ջրվի, հաստատապես կարելի
չի ասել, վոր ձին սառնուր կլինի: Դրա համար ել այսպիսի կերեր
յն ասել, վոր ձին սառնուր միայն կարելի չի ջրել ձիուն: Վարսակ տա-
լուց մի ժամ առաջ միայն կարելի չի ջրել ձիուն, և վոչ թե հետո:
լուց ել առաջ պիտի ջրել ձիուն, և վոչ թե հետո:

8. ԿՈՇՏ ԿԵՐԵՐ

Միևից, կոշտ դարձանը, փշավոր խոտը ձիան բերանում վերքեր, ծակոցներ և բորբոքումներ են առաջ բերում: Այդպիսի վնասվածքներ կարող են պատճառել նաև ստամոքսին: Պարզ և, վեր աչքիսի վնասվածքները ցավեր են առաջ բերում և ձին ծակոցներ և ունենում: Ծակոցների այս պատճառն այնքան հաճախ չի պատահում, ինչպես շատակեղևթուլն ու չափից շատ կեր տալը, բայց այդ էլ պետք է նկատի ունենալ, առավել ևս այն պատճառով, քանի վոր այդ հեշտ և կանխել՝ բավական է միայն կոշտ փշավոր կերերը խառել յեղ լավ տարեղ ձիուն օտալուց առաջ:

9. ԿԵՐԵՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այդ, կարելի չե ասել, սեզոնային պատճառ և: Ձմռան չոր կերից հետո, յերբ խոտը հասնում է, ձին սկսում է թարմ խոտ ուտել: Նրանք, իհարկե, ազահուլթյամբ վրա լին պրծնում այս թարմ կերի վրա: Դրա հետևանքը լինում է այն, վոր առավել ազահ ձիերը հիվանդանում են ծակոցներով, վորովհետև նրանց ստամոքսն ու աղիքները վարժված չեն մեծ քանակով անսովոր կերերի:

Պատահում է, վոր առանց չոր կեր տալու, յերկար ժամանակ արածացնելուց հետո ձիուն մեկ անգամից չափից շատ՝ որին նակ 3 կիլոգրամ վարժակ են տալիս, վորեն աշխատանքի աղարկելու համար: Այդ նույն հետևանքն է ունենում, ինչ վոր չոր կերից հիւլթալի կերին անցնելը:

Ձին կարող է հիվանդանալ նաև զանազան անսովոր կերերի, որինակ՝ գարուն, լեզիպտացորենին, թեփին, հացին և այլն անցնելուց, յերբ մի անգամից, առանց աստիճանաբար վարժեցնելու, ձիուն այնպիսի մի լրիվ կերարածին են տալիս, վոր հասնում է նրան ըստ կերային հաշվարկի:

Կերի փոփոխությունից առաջացած հիվանդացումները կանխելը միանգամայն հասկանալի ու մատչելի գործ է: Պեսք և կերի ամենաանհաշի փոփոխությունները մի անգամից չանել, ասինքնաբար, էլի-էլի:

ԻՆՉՊԵՍՍ ՊԵՏՔ Ե ՈԳՆԵԼ ԶԻՈՒՆ ԿԵՐԻՑ ԱՌԱՋԱՑԱԾ ԾԱԿՈՑՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Կիր տալու և ջրելու վերոհիշյալ անկանոնություններն ամենից հաճախ հենց խիթերի (սանջիլի) պատճառ են լինում: Դրա համար էլ մեք նախ և առաջ կխոսենք հենց այս կերային (ստամոքսային-աղիքային) խիթերի ժամանակ ոգնություն հասցնելու մասին:

Թե ձիապանը, թե ձիավորը պետք է անպայման գիտենան, թե ինչպես պիտի շուտափուլթ ոգնություն ցույց տալ ծակոցների ժամանակ: Այս հիվանդությունը յերևան է գալիս միանգամից, անսպասելի: Նա այնպես բուռն կերպով և սկսվում, վոր հաճախ, մանավանդ ճանապարհին՝ վոչ վորք ոգնություն վրա հույս դնել չի կարելի, բացի հենց իր՝ ձիավորի ոգնություն վրա հույս դնելուց:

Իհարկե ծակոցների ժամանակ անասնաբուծի ոգնությունը օտավելի հուսալի չե, քան սեփական ոգնությունը: Անասնաբուծը կարող է ճշտություն գլուխ հանել, թե տվյալ դեպքում ներքին վոր հիվանդությունն է ծակոցներ առաջ բերում: Բացի այդ, նա բուժիչ միջոցներ էլ ունի:

Բայց խիթերի ժամանակ չի կարելի սպասել: Յերբ բժիշկ չկա, ձիապանը կամ ձիավորն ինքը պիտի գլխի ընկնի, թե տվյալ դեպքում վորոհիշյալ վոր պատճառից է առաջացել սանջուն:

Ամենից առաջ պիտի ստուգել, թե սիրբիրախտի չեն առաջացել ձիան ծակոցները, վորովհետև սիրբիրախտի ժամանակ էլ յերբեմն ծակոցներ են լինում, իսկ սիրբիրախտի հետ առանց անասնաբուծի գործ ունենալը վտանգավոր է: Կարելի չե այս հիվանդություն վարակն ամենատեղ տարածել, ինքը ձիապանն էլ կարող է հիվանդանալ:

Ահա այն նշանները, վորոնք կարող են կասկած առաջացնել, թե ձին սիրբիրախտ ունի:

1) Այն վա յուր, վորտեղ տարում չեղ արածում է ձին, յեղել են սիրբիրախտի դեպքեր, կամ քե խոտը վերցված է վառոգվող մարգագետինների այնպիսի տեղից, ուր սիրբիրախտ է յեղել:

2) Կերակրման յեղ ջրելու մեջ վերահիշյալ անկանոնություններ չեն յեղել:

3) Փորն ուռած չե, կապ կամ լուծ չեղ միգակապություն չի հկասվում:

4 Զին սաստիկ ջերմության ունի, ակնաջները յեվ օուկը շատ քիչ են:

Այսպիսի նշանների դեպքում պետք է ամենից առաջ միջոցներ ձեռք բերել անասնաբուժին իմաց տալու համար: Հիվանդ ձիուն պետք է տեղավորել մի առանձին գոմում և նրա մոտ ուրիշ կենդանիներ չպետք է թողնել: Կոյտնտեսություններում և խորտատնտեսություններում վարակված կենդանիների համար պիտի հատուկ, միանգամայն առանձնացած գոմ լինի (կոլոլատոր):

Յեթե ամառվան շոգերին ծակոցներով բռնված ձիան այդ բոլոր նշաններն ունի, ապա առանձնապես պիտի զգուշանալ սիրերախաղից, իսկ յերե այս նշանների հետ միասին ձիուն կրճիկ, վզի, մկանայի կամ փորի վրա ուռացներ են յերեվում, ապա ավելի հաստեղ կարելի չէ յեմքադրել, վոր այս ծակոցները սիրերախաղի հետեանք են: Այս ձիան հետ շատ չպիտի քաշ դալ նրան բուժելու համար, այլ անհապաղ պիտի նրան առանձնացնել բոլոր կենդանիներից և իմաց տալ անասնաբուժին:

Յերբ այնպիսի նշաններ և հանգամանքներ չկան, վորոնք ստիպեն կասեցնել, թե այդ սիրերախաղ է, ապա պետք է մտաբերել և զլխի ընկնել, թե ծակոցները կերի հետ կապ ունեցող ինչ պատճառներից են առաջացել:

Արդյոք այդ ծակոցները սառը ջուր տալու նետվանք չեն:

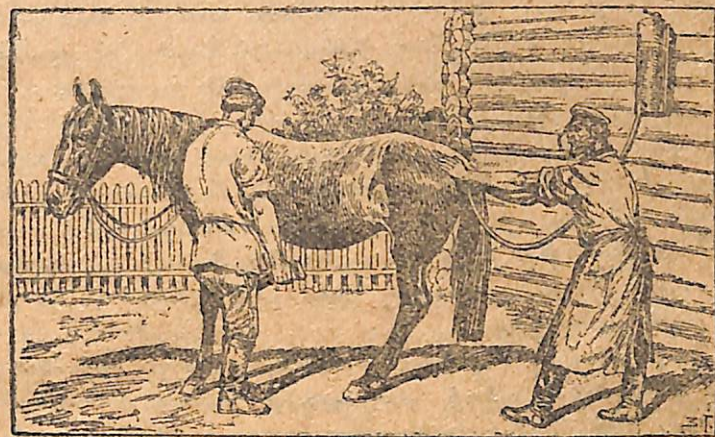
Այս դեպքում պիտի ստամոքսը և աղիքները տաքացնել տաք խմելիքով և տաք կիլոմայով (հոքնա): Տաք խմելիքի և կիլոմային ավելացնում են ցնցող ցավերը մեղմացնող դեղորայք, ինչպես՝ դադձ, լերիցուկ, խաշխաշի գլուխ, վալերիանի արմատներ: Այս դեպքերը տաք պատրաստ պետք է ունենալ:

Դադձի տերևները, լերիցուկի ծաղիկները, խաշխաշի գլուխները (կնդուղներ) կարելի չէ հավաքել հուլիսին, չորացնել և չոր տեղում պահել: Վալերիանի արմատները կարելի չէ հավաքել ոգոստոսին և սեպտեմբերին, նույնպես չորացնել և պահել:

Այս դեպքերը գործածելիս պետք է վերցնել 30—40 գրամ դադձ կամ լերիցուկ, կամ վալերիանի արմատ, կամ լերկուկից 20-աօկան գրամ, թեյի պես յեռացնել կես վեդրո ջրի մեջ: Յերբ այդ սառի այն աստիճան, վոր ձեռքը չալրի, այն ժամանակ պիտի խառնել և քամել մաքուր մաղու: Դրանից 2-3 շիշ պետք է խմեցնել ձիուն, իսկ 7-8 շիշը կիլոմա անել: Ոգտակար է այս խմելիքին $\frac{1}{2}$ բաժակ ողի ավելացնել, նույնպես ոգտակար է տալ նաև խաշխաշի գլուխների (կնդուղների) ջուրը: Վերջինս պատ-

րաստելու համար պետք է վերցնել 10—15 գրամ խաշխաշի գլուխ և լեկացնել 2-3 շիշ ջրի մեջ:

Թե ինչպես պետք է դեղը տալ և կիլոմա անել, այդ նկարագրված է ներքևում:

Նկ. 2. Ինչպես և դրվում կիլոման:

Մինչև այս դեղը պատրաստելը, պետք է կիլոմա անել սովորական տաք, ձեռքը չալրող ջրով և ձիան փորը տաք բանով կապել (վոշխաբի մորթով, մահուդե տապճակով):

Կապելիս պետք է հետևյալ կանոնները պահպանել:

1) Պետք է կապել ներքևից՝ փորը և վոշ թե մեջքը տաքացնելու համար:

2) Պետք է քիփ, բաց վոշ թե ձիգ կապել, վոր ձիան չնշառությունը չդժվարանա:

3) Նախ քան կապելը, ոգտակար է ձիան փորը մահուդի կտորով տրորել:

Պետք է ձիանը լիակատար հանգիստ տալ, չքշել և տեղից չբարձրացնել, յեթե նա պառկում է և տակը շատ ցամաք փռել:

Արդյո՞ կեղտոտ կամ փչացած կերից չեն առաջացել ծակոցները:

Այս դեպքում պետք է ստամոքս յեվ աղիքներն այդ կերից մաքրել լուծողականով յեվ կիլոմայով: Դեղատանային լուծողականներից ամենաարմարն է լուծողական անալոգիկա տալ: Այս աղից 400 գրամ

4 Ձին սասիկ ջերմություն ունի, ակահջներ յնվ տուցր տա-
սախ են:

Այսպիսի նշանների դեպքում պետք է ամենից առաջ միջոց-
ներ ձեռք առնել անասնաբուժին իմաց տալու համար: Հիվանդ
ձիուն պետք է տեղավորել մի առանձին գոմում և նրա մոտ ուրիշ
կենդանիներ չպետք է թողնել: Կուտնտնտեսություններում և խորհ-
տնտեսություններում վարակված կենդանիների համար պիտի հա-
տուկ, միանգամայն առանձնացած դոմ լինի (իզոլյատոր):

Յեթն ամսական շոգերին ծակոցներով բռնված ձին այդ բո-
լոր նշաններն ունի, ապա առանձնապես պիտի դժուշանալ սի-
բիրախտից, իսկ յերե այս նշանների հետ միասին ձիու կրծքին, վզին,
մեկալի կամ փորի վրա ուռուցներ են յերեվում, ապա ավելի հաս-
տատ կառելի յե յեմբադրել, վոր այս ծակոցները սիրբիախտի հե-
տևանք են: Այս ձիան հետ շատ չպիտի քաշ դալ նրան բուժելու
համար, այլ անհապաղ պիտի նրան առանձնացնել բոլոր կենդա-
նիներից և իմաց տալ անասնաբուժին:

Յերբ աշնայիսի նշաններ և հանգամանքներ չկան, վորոնք
ստիպեն կասկածել, թե այդ սիրբիախտ է, ապա պետք է մտա-
բերել և զլխի ընկնել, թե ծակոցները կերել հետ կապ ունեցող
ինչ պատճառներից են առաջացել:

Արդյոք այդ ծակոցները սառը ջուր տալու հետևանք չեն:

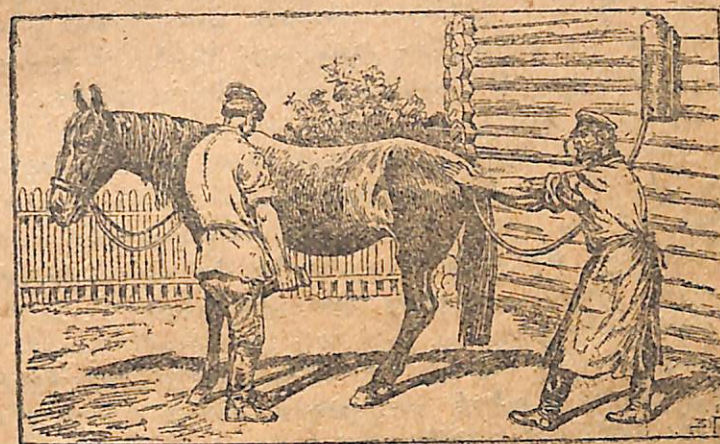
Այս դեպքում պիտի ստամոքսը և աղիքները տաքացնել տաք
խմելիքով և տաք կլիզմայով (հոքնա): Տաք խմելիքի և կլիզմա-
յին ավելացնում են ցնցող ցավերը մեղմացնող դեղորայք, ինչ-
պես՝ դադձ, լերիցուկ, խաշխաշի դուլխ, վալերիանի արմատներ:
Այս դեղերը տալը պատրաստ պետք է ունենալ:

Դադձի տերևները, լերիցուկի ծաղիկները, խաշխաշի դուլխ-
ները (կնգուղներ) կարելի չե հավաքել հուլիսին, չորացնել և չոր
տեղում պահել: Վալերիանի արմատները կարելի չե հավաքել
ողոստոսին և սեպտեմբերին, նույնպես չորացնել և պահել:

Այս դեղերը գործածելիս պետք է վերցնել 30—40 գրամ
դադձ կամ լերիցուկ, կամ վալերիանի արմատ, կամ լերկուղից
20-ական գրամ, թեյի պես յեռացնել կես վեդրո ջրի մեջ: Յերբ
այդ սառի այն աստիճան, վոր ձեռքը չալրի, այն ժամանակ պի-
տի խառնել և քամել մաքուր մազով: Դրանից 2-3 շիշ պետք է
խմեցնել ձիուն, իսկ 7-8 շիշը կլիզմա անել: Ոգտակար է այս
խմելիքին $\frac{1}{2}$ բաժակ ողի ավելացնել, նույնպես ոգտակար է տալ
նաև խաշխաշի դուլխների (կնգուղների) ջուրը: Վերջինս պատ-

րաստելու համար պետք է վերցնել 10—15 գրամ խաշխաշի
դուլխ և լեկացնել 2-3 շիշ ջրի մեջ:

Թե ինչպես պետք է դեղը տալ և կլիզմա անել, այդ նկա-
րագրված է ներքևում:

Նկ. 2. Ինչպես և դրվում կլիզմա:

Մինչև այս դեղը պատրաստելը, պետք է կլիզմա անել սո-
վորական տաք, ձեռքը չայրող ջրով և ձիան փորը տաք բանով
կապել (վոշխաբի մորթով, մահուդի տապակով):

Կապելիս պետք է հետևյալ կանոնները պահպանել:

1) Պետք է կապել ներքևից՝ փորը և վոշ թե մեջքը տա-
քացնելու համար:

2) Պետք է քիփ, բայց վոշ թե ձիվ կապել, վոր ձիան շնչա-
ռությունը չդժվարանա:

3) Նախ քան կապելը, ոգտակար է ձիան փորը մահուդի
կտորով տրորել:

Պետք է ձիանը լիակատար հանգիստ տալ, չքշել և տե-
ղից չըրարձացնել, յիթե նա պառկում է և տակը շատ ցամքալ
փոխել:

Արդյո՞ կեղտոտ կամ փչացած կերից չէ՞ն առաջացել ծակոց-
ները:

Այս դեպքում պետք է ստամոքս յնվ աղիքներն այդ կերից մաք-
րել լուծողաճանով յնվ կլիզմայով: Դեղատնային լուծողականներից
ամենաէարմարն է դալիանիան աղ տալ: Այս աղից 400 գրամ

պետք է բաց անել 2-3 շիշ տաք ջրի մեջ և քիչ-քիչ խմեցնել ամբողջը: Դրանից հետո ժամանակ առ ժամանակ ձիուն պետք է առաջարկել տաք ջուր խմել: այդ արագացնում է աղի ազդեցութեանը: Կարելի չէ ձիուն թեթեւ ման ածել, այդ նույնպէս արագացնում է աղի ազդեցութեանը: Բայց տնային լուծողականներ ել կան: Վուշի կամ կանեփի սերմերից պատրաստած լորձալին լեփուկներն են՝ ձեթի հետ խառնած: Կարելի չէ դրանց հետ խառնել, կամ առանձին տալ նաև վարունիկի աղաջուր:

Լորձալին լեփուկները պատրաստվում են հիշյալ կերպով: Վուշի կամ կանեփի 100 — 200 գրամ սերմը պիտի լեփացնել $1\frac{1}{4}$ վեղոր ջրի մեջ, ինչպէս արդանակը և քամել մանր մաղով: Այս լեփուկը 1-2 շիշ, քանի դեռ տաք է, խառնում և ծփում են մի շիշ ձեթի հետ: Ոգտակար է ավելացնել 3 թեյի գդալ, կամ մի ճաշի գդալ մաքուր իխտիոլ կամ լավ կրեոլին ու $1\frac{1}{2}$ բաժակ ողի, լեթե տանը կա:

Լավ կրեոլինը վորոշվում է հետևյալ կերպ. ջրի հետ խառնելիս կաթի տեսք պիտի տա, առանց մրուրի և առանց լուղի փայլերի: Յեթե լավ կրեոլին չկա, ապա կարելի չէ ձարել լավ, մաքուր, լավագույն վորակի և առանց վորեն խառնուրդի կուլորի ձյութ: Այս պիտի տալ կրեոլինի փոխարեն յեփուկի հետ, ճիշտ ախպես, բայց ճաշի գդալից ավելի պակաս չափով: Գաշի գդալը կտանի մոտ 15 գրամ, իսկ ձյութը բավական է տալ 10 գրամ, լավ ծփելով յեփուկի հետ: Այս բոլորը քիչ-քիչ տալիս են ձիանը բոլորը խմելու, իսկ ֆնացած լեփուկից տաք կլիզմա չեն անում:

Վարունիկի քիչ տաքացրած աղաջուր ձիանը պետք է տալ 2-3 շիշ: Յեթե վարունիկի աղաջուր չկա, կարելի չէ կերակրի սովորական աղով փոխարինել (50 գրամ 2 շիշ ջրին), բայց վոչ յերբեք աղ դրած սելյոդկայի կամ մսի աղաջրով:

Վարունիկի աղաջուրը լավ է ազդում վոչ միայն այն պատճառով, վոր նրա մեջ աղ կա, այլ և այն պատճառով, վոր նրա մեջ կա անիսոնի, սամիթի սերմերի և վարունիկի հյութ: Այս խմեցնել ու սրանով կլիզմա անել կարելի չէ 2-3 ժամը մի անգամ, լեթե վոչ մի ազդեցութիւն չունենան:

Այս դեղորայքը պատրաստելու ընթացքում պետք է անել նույնը, ինչ սառը ջուր խմելուց առաջացած ծակոցների դեպքում, այսինքն՝ պեժ է ձիան վորք օափացնել օափ բան կապելով, ձիան պառկելու յեվ քափելու ազատութիւն օալ՝ նրա օակն րոս

կառելուց օաճ ցափաք փոխելով: Սակայն առաջին կլիզման, քանի դեռ պատրաստ չէ լորձալին լեփուկը, կարելի չէ անել տաք սալնաջրով, սովորական սալոնից պատրաստելով:

Դրա հետ միասին ցավերը մեղմացնելու համար ոգտակար է խմելու բոլոր դեղերի մեջ խառնել խաշխաշի զլուխները յեփուկ, ինչպէս այդ արվում է սառը ջուր խմելուց առաջացած ծակոցների դեպքում:

Յեթե ձին չորս վորքով վերև է թռչում և հորից թափով դետին և դարկվում, ապա դրանից կարող են պատուվել նրա ներքին մասերը: Դրա համար ել վեր թռչելու և ընկնելու առաջին առնելու համար պիտի ձիուն թեթեւ քայլվածքով ման ածել: Բայց լեթե այդ ժամանակ ձին հանդիստ պառկում և ուղում է թափալել, ապա այդ չպիտի արգելել: Պառկելն ու մի կողմից մյուսը շուտ դալը նրան նույնքան պետք են, վորքան և մարդուն ուժեղ փորագավի ժամանակ: Յեթե ձին պառկում և թափալում է, ապա ավելի քիչ վտանգավոր է, քան յերբ նա վեր է կենում և ուժեղ կերպով նորից դետին է ընկնում:

Յեթե 7-8 ժամվա ընթացքում ցավերը չեն թեթեւանում, ապա կարելի չէ փորձել նաև հետևյալ միջոցը. — տաք կապոցը փորի վրայից պտք է վերցնել և միջանի առգամ փորի վրա սառը ջուր ածել բոլոր կողմերից, իսկ կլիզմաները պետք է շաբունակել և 2 շիշ ջրով մի բաժակ ողի տալ:

Արդյո՞ւ օաճադեութիւնից կամ օախաճանքից առաջ օաճ կերտալուց չի՞ հիվանդացել ձին:

Այս դեպքում ոգտութիւնը համարյա ամբողջովին նույնն է, ինչ նախորդ դեպքերում (փչացած կերերից), բայց չերբեմն շատ ոգտակար է լինում խմելիքին ավելացնել կաքնաքքու: Այս թթուն կարելի չէ գնել դեղատնից և ավելացնել լորձալին խմելիքին՝ 2-3 թեյի բաժակի չափ: Սակայն այս թթուն կարելի չէ ստանալ նաև տնային ձեռով: Այդ թթվից կա կաթի շիճուկի և աղ դրած կաղամբի մեջ: 1-2 շիշ շիճուկը կամ կաղամբի աղաջուրն այս ծակոցների ժամանակ հենց կաթնաթթվի շնորհիվ են լերբեմն ոգնում: Յեթե կարելի չէ գտնել իխտիոլ, ապա ոգտակար է լորձալին խմելիքին ավելացնել դրանից 2-3 թեյի գդալ: Յեթե իխտիոլ չկա, ապա նույնպէս կարելի չէ դրա փոխարեն տալ 2-3 թեյի գդալ կրեոլին՝ ողու հետ, ինչպէս ասված է վերեւում: Յեթե կաթնաթթու չճարվի, ապա կարելի չէ խմելիքը քաջախով թթվեցնել: Փորը տրորելը և փորին տաք բան կապելն

ու տաք կլիզմաներն այստեղ իհարկե նույնպէս տնօրէնութիւն են: Մակայն, նաեւ նկատի պիտոյնք ե՞րբ ունենալ, վոր օտարակերութիւնից առաջացած ծակոցներէ դեպքում, յերբ ստամոքսի լայնացում եւ առջ գալիս, ձիւն չպիտի մի անգամից օտար հեղուկ դնուի: Յուրաքանչիւր շնորհ հետո պիտի 15—20 բուլե ընդմիջումներ անել, իսկ 3 շնորհ հետո ընդմիջումը պիտի մի ժամից պակաս չլինի:

Ապա այս ծակոցներէ ժամանակ առանձնապէս վտանգավոր եւ ճիւղն արագ եւ ուժգին գետին ընկնելը: Ավելի լավ եւ, վոր ձին պառկի եւ դեպի թափալի, քան վեր կենա եւ նորից ընկնի, բայց պիտոյնք եւ նրա տակը վորքան կարելի չի շատ ցամքաւ փռել:

Արդոյն խմորված կերերից առաջացած գազեր չե՞ն ուռեցել աղիքներ յիվ ձիւն ծակոցներով հիվանդացել:

Այս դեպքում ոգնութիւնը նույնն եւ, ինչ շատակերութեան դեպքում: Բացի այդ, ոգնակար եւ ձիւնը ստորել յիվ նստել աջ կողմը եւ աջ անուկը, ուր մեծ մասամբ ուռնում են աղիքներն աղբից: Փորն ուռնելու հետեանքով այս ծակոցների ժամանակ ձիւն շուռնը կտրվում եւ նա քրտնում, դեռ ու դեռ եւ իրեն գցում, աղիքի թաղանթները կապտում են, հետին անցքից գազներ չեն դուրս գալիս: Հաճախ գազեր դուրս գալուն ոգնում եւ ձիւն մեջքի վրա միջանի անգամ իրար հետեից դեռ ու դեռ շուռ տալը եւ նրան մեջքի վրա պահելը, իհարկե կապկապված վտանգերով: Յերբմէն գազերի դուրս գալուն ոգնում եւ քայլելու ժամանակ դեպի աջ եւ ձախ շուռ տալը: Այս բոլորը պիտի փորձել փորն ուռնելու դեպքում: Կարելի չի փորձել նաեւ կլիզման ու դադար եւ յերիցուկի թորվածքը կեռ բաժակ ողիով տալը, ինչպէս ասված եւ սառը շուր տալուց առաջացած ծակոցները բուժելու մասին:

Արդոյն ծանր յիվ ուռնել կերերից հետո քրտն ապահառով չի՞ հիվանդացել ձիւն.—

Այս դեպքում ոգնութիւնը ճիշտ նույնն եւ, ինչպէս եւ նախորդ դեպքում.— խմորված կերերի դեպքում:

Կոտ կամ փոտ կերից արդոյն չի՞ հիվանդացել ձիւն ստամոքս.—

Այս դեպքերում լավագոյնն եւ ձիւն տալ լորձային յիւսուկների խմելք եւ փորը տաք բանով կապել:

Կերերի փոփոխութիւնից արդոյն չի՞ հիվանդացել ձիւն.—

Յեթե կերը փոխելուց հետո չի ձիւն փորն ուռնել եւ ծակոցներ առաջացել, ապա պիտոյնք եւ նույն ոգնութիւնը հասցնել, ինչ խմորված կերերից փորն ուռնելու դեպքում:

Իսկ յեթե ձին միայն փորկապութիւնն ու ծակոցներ ունի, ապա ոգնութիւնը նույնն եւ, ինչ շատակերութեան ու չափից ասվելի կեր տալու դեպքում:

Յեթե ձին լուծ ու ծակոցներ ունի, նույն ոգնութիւնն եւ պիտոյնք, ինչ վոր կեղտոտ եւ փշացած կերերից առաջացած ծակոցներէ ժամանակ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅԵԶՐԱԿԱՅԻՆ ՅԵՐԻՅ ԱՌԱՋԱՅԱՆ
ԾԱԿՈՅՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԶԻՆԵՐԻՆ ՈԳՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս տեսնում ենք, կերից եւ ջրելուց առաջացած ծակոցների ժամանակ ոգնութիւնն հասցնելն շատ ընդհանուր ձեւեր ունի: Հետեւապէս, յեթե նույնիսկ չհաջողվի ճիշտ կերպով վորոշել, թե ինչ պատճառից են առաջացել այս ծակոցները, ախտամեխանիկ կարելի չի ոգտավետ կիրառել ոգնութեան ընդհանուր ձեւեր կերից առաջացած բոլոր ծակոցների դեպքերում:

Այս ձեւերը հետեւյալներն են.—

1) Զգե՛ք ձիւն յիվ չնեղացնել նրան, յերե նա պառկում յիվ նույնիսկ կողից կող քալարում եւ:

2) Զիւն օտի ավելի ցամքաւ փռել:

3) Փորը օտ բանով կապել՝ նախապէս մահուդի կտրով փորը տրոհելով:

4) Տալ օտ ջուր յիվ առաւ կլիզմա անել:

5) Խմելքի եւ կլիզմայի համար տաք լորձային յիւսուկներ եւ դադար, յերիցուկի ու վախերանի արմատների բուլբ գործածել, ավելացնելով դրանց միւսանի գդալ ողի:

6) Խառաւիք գոլիսների բուլբ տալ:

7) Յերե իխտիւ կամ լավ կրեպին կա, ապա խմելիքից դրանից մի նաւի գդալ ավելացնելն ոգտակար եւ կերից առաջացած անեւ սեռակի ծակոցների դեպքերում:

8) Յերե ձիւն վեր եւ բուլբ յիվ ուժգնեցնել գետին եւ գաղվում, ապա պիտի նրան կամաց ման ածել, սակայն չպիտի խանգարել նրան պառկել ու քալարել, յերե ցանկանում եւ նա:

9) Յերե այս միջոցներ չեն բերելացնում ցավեր, ապա պիտի ձիւն փորի վրա սառը ջուր լցնել յիվ տրոհել փորը՝ չոր կամ յուղոտած ձեռքերով՝ սեղմելով փորի պատերը:

Այս բոլոր միջոցները պետք է գործադրել նաև այն ժամանակ, ինքն ձին հիվանդանում է ճանապարհին: Յեթն այստեղ հնարավոր չի լինի գտնել ու պատրաստել լորձալին յեփուկներ և դադձի և լեբրիցուկի և այլ թուրմեր, ապա պիտի խմեցնել վարունակի աղաջուրը, վրան 5-6 ճաշի դրալ ողի ալկալացնելով: Իսկ կլիզմայի համար դոլ սապոնաջուր պիտի գործածել:

Պատահում է, վոր ծակոցներն ժամանակ ձին միզակապուցվում է ունենում:

Թե ինչից է առաջանում այդ և ինչպես պիտի ոգնել ձիուն, այդ մասին մենք հետո կխոսենք, իսկ այժմ ասենք, թե ինչու պիտի չֆել ծակոցներով բռնված ձիուն:

Նախ և առաջ այդ կարող էք հասկանալ՝ որինեղ վերցնելով ձեզ: Յերբ դուք փորի խիստ ծակոցներ էք ունենում, արդյոք այդ ժամանակ ծանր խառնատենքի՞նք կպչում: Վեչ, Դուք աշխատում էք պանկիլ և կողից—կող շուռ գալ և աչնպիսի դիրք ընդունել, վոր փորի ցավերը մեղմանան, իսկ ձեր փորն աշխատում էք տաքացնել:

Զմտածեք, թե ձիան համար հատուկ բաժանում կա: Զիան բժշկական ոգնությունը հիմնված է նույն ձևերի և միջոցների վրա, ինչ և մարդունը:

Յեթն պատահում է, վոր ձին քշելուց հետո առողջանում է, ապա այդ չի նեամակում, վոր ֆելուց առողջացավ, այլ այն, վոր չնայած ֆելուն, նա այնքան առողջ եք, վոր հաղթանալից հիվանդությունը: Կարելի չի թույլ տալ, վոր ձին և պանկիլ, և թավալի մեջքի վրա շուռ գալ: Այդ նույնիսկ ոգտակար է՝ գաղերը դուրս գալու համար: Վախենում են, վոր թավալելու ժամանակ աղիքները կփորվեն, սակայն այդ վոչ մի հիմք չունի, չէ վոր բոլոր առողջ մեծ ու փոքր կենդանիների աղիքները չեն վոլորվում, չեն այդ կենդանիները թավալում և կողից կող են գլորվում: Աղիքները վոլորվում են վոչ թե թավալելու պատճառով, քանի վոր աղիքները փորում են: Աղիքները վոլորվում են հենց աղիքների պատերի անկանոն ու անհավասարաչափ լայնացումից և նեղացումից, վոր առաջ է գալիս նրանց հիվանդությունից և չափազանց լարվածությունից՝ կերն աղիքների մեջ կանգ առնելու և գաղեր կուտակվելու ժամանակ: Այնպես վոր ալիլի շուռ քշելը կարող է աղիքները վոլորվելու պատճառ լինել, քան կողից—կող շուռ գալը:

Վեր թռչելն ու արագ գետն ընկնելը վտանգավոր են:

Ըսյց դրանց առաջը չի առնում քշելը, այլ դրա առաջը կանխելու համար պանկիլն ու թավալելը, կամ դանդաղ ման ածելը:

Քշելիս արդունը ստամոքսից ու աղիքներից դեպի մկաններն ու վոտներն է գալիս: Նույնիսկ առողջ ստամոքսն աղալիսի պայմաններում իր աշխատանքը վատ է կատարում, որինակ՝ աշխատանքից անմիջապես առաջ ձիան կուշա կերակրելու դեպքում:

Իսկ հիվանդ ստամոքսը և հիվանդ աղիքներն ել ալիլի կարիք ունեն հանգստի և արյան կանոնավոր շրջանառության:

Ապա՝ քշելու ժամանակ ձին միզափամփուշտի (փուչիկի) մեջ շատ մեղ է մաքարում, իսկ ծակոցների ժամանակ առանց այդ ել միզակապուցվում է լինում, ինչպես ասվեց վերևում: Բացի այդ, միզակապուցվումն ինքը հենց կարող է ցավեր ու սանջուռ առաջ բերել փորի մեջ:

ՄԻԶԿԱՊՈՒԹՅՈՒՆ

Ծակոցների ժամանակ միզափամփուշտի մեջ մեղը կանգ առնում՝ թունավոր խոտերով և փչացած կերերով թունավորվելու հետևանքով: Միզակապուցվումը լերբեմն առաջանում է նաև այն բանից, վոր ձիուն թույլ չեն տալիս աշխատանքի ժամանակ միզել: Միզափամփուշտի մեջ լինում են նաև քար կամ վորոշ հիվանդություններ, սակայն այդ տեքան ել հաճախ չի պատահում և իհարկե այս դեպքերում ոգնություն կարող է հասցնել միայն անասնաբուժը, վորովհետև դրա համար հատուկ հետազոտություն, թերևս նաև ոպերացիայի կարիք գուցե լինի:

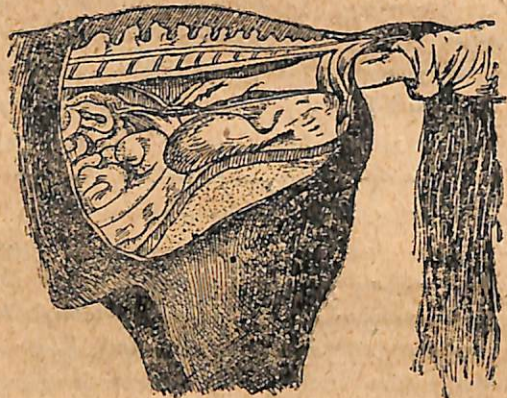
Միզակապուցվան ժամանակ լավագույնն այն է, վոր մեղը հանվի հատուկ խողովակի (կասետերի) միջոցով: Այդ անց է կացվում միզախողովակի մեջ: Սակայն այս կարող է անել միայն ֆասուագետը՝ բժիշկը կամ բուժակը, կամ կոլցնեստական նախապատրաստված անասնաբուժամասնագետը: Պետք է հետևել, վոր կատետերը միանգամայն կտրվեն լինի, պինդ ու բոլորովին կուլ: Կատետերը պետք է շատ զգուշությամբ անցկացնել: Ընդհանրապես այս պետք է լավ սովորել բժշկից:

Առանց կատետեր գնելու կարելի չի ստուգել, թե արդյոք ձին միզակապուցվում ունի, և ոգնել հետևյալ ձևով: Այդ արվում է այսպես: Մատներն լեղունգները աչնպես կտրելով, վոր դրանք չքերծեն աղիքները, ձեռներին լուղ քսելով, զգուշությամբ, մատները նավակաձև ծալելով՝ պետք է ձեռքն անցկաց-

նել հետին անցքը: Հետին անցքի աղիքի մեջ կուտակված թրիքը պետք է ձեռքով հանել այնքան, վոր մինչև արմուշկը և ել ավելի ներս տարած ձեռքը միանգամայն ազատ շոշափի աղիքի բոլորովին մաքուր պատերը: Այդ անելուց հետո պետք է մատերով շոշափել, թե ինչ կա ներքևում, աղիքի տակը:

Յեթե միզափամփուռը լիքը լինի, ապա խնկոն մատներին տակ կզգացվի, վոր աղիքը գտնվում է լիքը միզափամփուռի վրա: Յեթե դատարկ լինի, ապա մատներին տակ այդ չի զգացվի:

Լիքը միզափամփուռը պետք թեթե կերպով սեղմել աղիքի միջից, մինչև վոր ձին պատրաստվի միզել: Յեթե այդ ժամանակ ձին յերկար ժամանակ ջանք թափի ու մեզը դուրս չգա, թեև միզափամփուռը լիքը լինի, ապա պետք է անդամը գննել, թե արդյոք վորևէ փասվածք կամ անկանոնություն չունի: Դրանից հետո պետք է ելի թեթե սեղմել միզափամփուռը աղիքի միջից: Յեթե այդ ել չոգնի, ապա պիտիմեզը հանվի կատետերի միջոցով:

Նկ. 3. Ուղիղ աղիքի թրիքը մաքրելու:

Ձեռքը աղիքի մեջ տանելիս, պետք է նկատի ունենալ վոր յերբեմն ձիերը մի անգամից նստում են. այդպիսի դեպքերում մաքրող ձեռքը կարող է փնտրվել: Դրա համար ել պիտի զգուշ լինել: Նույնպես պիտի զգուշ լինել, վոր ձին քացիչ տա:

ԽՈՏԵՐՈՎ ԹՈՒՆԱՎՈՐՎԵԼԸ ՅԵՎ ՈՒԺԵՂ ԼՈՒԾԸ

Թունավոր խոտերով (յեղորոտ, թրթնշուկ, ընձախոտ, ձի աձևտ և այլն) այլև ձյուրոտ փշատերև մատաղ ձյուղեր ուտելիս

քունավազվելու ժամանակ բացի ծակոցներից ձին արյուն է միզում, բերանը փրփրում է, յերբեմն նաեւ լուծ է ունենում: Այս բոլոր դեպքերում, բացի այն բաժանումից, վոր նկարագրված է կեղտոտ ու փչացած կերերից առաջացած ծակոցների ժամանակ ոգնուլուն ցույց տալու վերաբերմամբ, պետք է լորձային յեփուկների հետ տալ նաև մատղաշ կաղնու կամ ուռնուռ չորացած կեղևի փոշի: Ամեն մի անգամ պիտի վերցնել 25 գրամ կեղև և որական 2-3 անգամ տալ: Տեսական լուծերի ժամանակ յերբեմն ոգուտ է տալիս քիչ ջուր տալը և չոր կերերին անցնելը:

ԲՈՌԻ ԹՐԹՈՒՐԻՅ ԱՌԱՋԱՅԱՄ ԾԱԿՈՑՆԵՐԸ

Յերբ միայն հետին անցքի աղիքում բոռի թրթուռներ (հաստ, կարճ ճիճուներ) են մտած լինում, ապա նրա ստամոքսի յեջ ել կարող են կուտակված լինել այս թրթուռները: Իսկ այս դեպքում ձին ծանր ծակոցներ է ունենում: Բոռի քրքուցներից ծակոցներ է առաջանում ձմռան վերջին գարնան և ամառվա սկզբին: Այս խիթերի ժամանակ ոգնուլունը նույնն է, ինչ վոր փչացած կերերից առաջացած ծակոցների դեպքում, բայց պետք է լորձային յեփուկներին ավելացնել 4-5 թեյի գդալ ձյուր, որական 2-3 անգամ կամ յեթե կա՝ կրեոլին, ամեն անգամ 4-5 ձաշի գդալ: Ոգտակար է նաև լորձային յեփուկների մեջ գցել 2-3 գրամ (մի կիսատ թեյի գդալ) ծծմբափոշի:

ԽՆՉՊԵՍ ՊԻՏԻ ՏԱԼ ԴԵՂՆԵՐԸ

Ներքին գործածության հեղուկ դեղերը պետք է տալ վորպես սովորական խմելիք: Յեթե կենդանին չի խմում, ապա դեղը առիս են հաստ ու պինդ շշով, վորի վիզը մացնում են կենդանու բերանի մեջ կողքի անատամ մասից, ապա կենդանու մուկը քիչ բարձր են պահում, բայց վոչ շատ վորև՝ մուկը վորևէ կապ ձգելով:

Յեթե կենդանին հաղա, ապա պետք է նրան հանգիստ տալ մուկը ցած թողելով:

Նիզմայից առաջ պետք է հետին անցքը և աղիքը թրիքից ազատել յուր կամ ձեթ քսած ձեռքն զգուշութամբ մինչև արմուշկը աղիքի մեջ այնպես մացնելով, վոր աղիքի պատերը չքերծվեն յեղունգներով:

Ջուրը կամ դեղը լցնում են հատուկ կլիզմայի սկաֆի (КЛИС-

тирная кружка) մեջ: Խողովակի ծայրը դնում են աղիքի մեջ՝ սեղսելով հետին թանցքը, վոր հեղուկը դուրս չգա:

Յեթե կլիզմայի սկզբն չկա, ապա կարելի չի գործածել ձա-
գառ, վորի վրա պիտի բեզինե խողովակ հագցնել:

ԾԱԿՈՑՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈ ՁԻՈՒՆ ԿԵՐԱԿՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ծակոցների ժամանակ ձին սովորաբար կեր չի ուտում, սակայն լերբեմն ցավերի ընդմիջումների ժամանակ սկսում է խոտ ուտել: Ինչպես ծակոցների ժամանակ, նույնպես և դրանցից հետո 1-2 օր կարելի չի միայն ամենալավ տեսակի չոր խոտ, կտորորած գազար տալ՝ վրան քիչ աղ ածելով, 1-2 օրից հետո կարելի չի 2-3 տնգամ $\frac{1}{2}$ -ակոն կլիզդրամ ցորենի լավ թեփ տալ՝ գազարի հետ խառնած: Այդ արդեն կարելի չի ապտիճա-
նաբար վարսակ և այլ տեսակի վեր տալ:

Պետերսբուրգի տպարան
Դրավիտ 7436 (բ.)
Հրատարակ. 2140
Պատվեր 1104
Տիպո 2000

Թարգմանեց Հ. Մանուկյան
Խմբագրեց Խ. Բեկյան

Սրբագրիչներ՝ Հ. Սառիկյան, Ս. Ճուղուրյան

Հանձնված է արտատրոյան 31/III 1932 թ. ս. Յ. Ա
Ստորագրված է տպելու 13/V 1932 թ. Յ. Ա.

30

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0936000

ԲՆԸ 25 ԿՈՊ (1 1/2 ձ.)

437

=1932p

11

26952

Ա. Ա. ՕՐԼՈՎ

КОЛИТЫ У ЛОШАДЕЙ

Госиздат ССР Армении
Ереван 1932